

1/2 -23-сон

2023 йил 27 февраль

Солиқ қўмитаси ҳузуридаги Жамоатчилик кенгашиning давлат солиқ органларининг "E-aktiv" автоматлаштирилган ахборот тизими бўйича таклифлари

2022 йил 1 январдан бошлаб КҚС тўловчилар ва устав капиталида давлат улуши 50 фоиздан кўпроқ миқдорда бўлган юридик шахслар асосий воситалар, номоддий активлар ва товар-моддий ресурсларни ҳисобга олиш ҳамда ўз устав капиталини шакллантириш ва камайтириш билан боғлиқ барча операцияларни давлат солиқ органларининг "E-aktiv" автоматлаштирилган ахборот тизимида акс эттириши кераклиги режалаштирилган эди (22.09.2021 й. 595-сон ВМҚ).

1. E-aktiv тизимини жорий этиш бўйича ишларнинг амалдаги ҳолати:

Мавжуд ахборотга мувофиқ Е-актив сервиси бўйича (Молия вазирлиги ва Давлат солиқ қўмитаси маълумотига кўра):

а) 2022 йилда тадбиркорлик субъектлари дастурдан босқичма-босқич, товарлар гурухлари бўйича фойдаланишни бошлашлари керак эди. Хусусан, **2022 йил 1 апрелдан бошлаб «E-aktiv» дастуридан мажбурий фойдаланиш тўғрисидаги талаб фақат товарларнинг 4 та тоифасига** (цемент, шиша, тахта ва пахтага) татбиқ этилди.

б) тажриба-синов тариқасида дастурдан товарларнинг 4 та тоифаси бўйича фойдаланиш натижаларидан келиб чиқсан ҳолда, ушбу рўйхат Давлат солиқ қўмитаси томонидан босқичма-босқич кенгайтирилиши мумкин.

Бунда **2023 йил 1 октябрдан бошлаб** дастурни товарларнинг барча тоифасига жорий этиш режалаштирилган эди;

в) 2022 йил якунига қадар товар ва хизматлар каталогини тўлиқ шакллантириш, уларнинг базавий шартли бирликларини имкон қадар содда ва тушунарли шаклда таърифлаш учун солиқ тўловчилар вакиллари ва

экспертлар билан биргаликда тармоқ ишчи гурухлари тузилган бўлиши керак эди;

в) E-aktiv дастурий маҳсулотидан фойдаланмаганлиги учун, шунингдек ЭҲФда ҳақиқатда етказиб берилган маҳсулот/хизматга мувофиқ келмайдиган МХИКдан фойдаланилган ҳолларда солиқ тўловчиларга муайян вақтга қадар жавобгарлик чоралари қўлланмаслиги керак эди, бундан синов амалга оширилаётган товарлар тоифаси мустасно.

Ўтган 2022 йилда E-aktiv билан ишлаш – жуда кўп вақт талаб қилиши маълум бўлди. Бу айниқса катта захираларга эга ва ТМБ ҳаракати кўламдор бўлган йирик субъектлар – ишлаб чиқариш, савдо, умумий овқатланиш корхоналарида сезилади. Амалиётчи мутахассисларнинг баҳоларга кўра, E-aktivда ҳисобга олиш бухгалтерия дастурини ўрнини босмайди, балки уни тўлдиради. ДСҚ янги сервисни барча бухгалтерия дастурлари билан интеграция қилишга ваъда берганди, бироқ бу – кўп меҳнат, вақт ва синовларни талаб қиласидиган масала. Дастурий маҳсулот ишлаб чиқарувчилари интеграцияни амалга оширишлари мумкин бўлиши учун улар E-aktiv қандай ишлашини аниқ тушунишлари керак, у эса ҳозирча тажрибасинов босқичида.

E-aktiv билан боғлиқ амалдаги вазиятни баҳолашда уни жорий этиш ва фойдаланиш билан боғлиқ муаммолар Жамоатчилик кенгашида ташвиш уйғотмоқда.

2. E-aktivни жорий этиш билан боғлиқ муаммолар

1) ТМБнинг катта ассортиментига эга корхоналар ҳисобга олишнинг ҳар қандай усулида қўлда бажариладиган ишларнинг нореал хажмига дуч келишмоқда. Айниқса савдо корхоналари, дорихона бизнеси, умумий овқатланиш корхоналари, катта ассортиментга эга ишлаб чиқарувчилар ва ҳар бир буюртма бўйича алоҳида калькуляцияни қўллайдиган тадбиркорлик субъектларининг фаолияти хатар остида қолмоқда .

2) E-aktiv сервиси МХИК тизими билан пухта боғланмаган. МХИК тизими ҳануз барқарорлашмаган, унга мунтазам ўзгартириш ва қўшимчалар киритиб борилмоқда, бироқ улар E-aktivга боғланмаган ва автоматик тарзда акс эттирилмайди.

3) Номенклатура номи билан муаммолар юзага келмоқда. Агар етказиб берувчи – савдо корхонаси бўлса, у томонидан реализация қилинадиган товарлар номенклатураси киравчи ЭҲФларга боғлиқ бўлади. Агар етказиб

берувчи – ишлаб чиқариш корхонаси бўлса, у ЭҲФда қайси номенклатурани ишлаб чиқариш учун сертификат берилган бўлса, ўша номенклатурани кўрсатади. Агар турли етказиб берувчилар корхонага айнан битта товарни турли номлар билан сотса, тизим уларни ҳар хил номенклатура деб ҳисоблайди. Номдаги ҳатто битта белги бўйича фарқ, сўзларнинг ўрнини алмаштириш ҳам, ҳақиқатда бундай бўлмаса-да, тизим томонидан ҳар хил номенклатура сифатида ўқилади. Амалиётда бухгалтерлар шунга ўхшаш фарқларни қўлда тузатиш имкониятига эга. Аммо тизим ТМЗ ва АВнинг ЭҲФдаги номлари бўйича киримини шакллантиришда ҳеч нарсани тузатишга имкон бермайди. Бу бухгалтерия ҳисоби маълумотлари ва «E-aktiv» маълумотлари фарқ қилишига олиб келади.

4) E-aktiv тизимиға киришда дарҳол захиралар ва реализация қилинган товарлар (хизматлар) таннархини баҳолаш усулини – «FIFO» ёки «AVECO»ни танлаш лозим. Бунда танланган усулни фақат кейинги йил ўзгартириш мумкинлиги ҳақида огоҳлантириш чиқади. Ва бир томондан, бу мантиқан тўғри, сабаби товар-моддий захираларнинг ҳар бир груҳи (тури) бўйича ҳисобот йили мобайнида қийматни аниқлашнинг фақат битта усули қўлланади (4-сон БҲМС). Бошқа томондан – агар битта сессияда активларнинг турли груҳи тўғрисида ёзув киритилса, тизим бир усулдан бошқасига ўтишни назарда тутиши ёки тутмаслиги тушунарсиз. FIFO усули ҳар бир товар туркумини сотиб олинган вақтига боғлиқ ҳолда, AVECO – ўртacha тортилган қиймати бўйича ҳисобга олишни кўзда тутади. FIFO ва FEFO (кўпгина умумий овқатланиш корхоналари ва дорихоналар томонидан товарларни яроқлилик муддатларидан келиб чиқсан ҳолда омборда ҳисобга олишда қўлланади) усулларининг ўзаро боғлиқлигини ҳисобга олиш ҳам муҳимдир. Агар солиқ органлари сарфланаётган туркумни танлашни талаб қилса, E-aktiv тизими ва бухгалтерия ҳисоби маълумотлари ўртасида тафовут юзага келиши мумкин. Бунинг сабаби шундаки, FIFO ва FEFO усуллари бўйича натижалар мос келмаслиги мумкин.

5) E-aktiv тизимида:

- товарлар ва тайёр маҳсулотларни реализация қилиш (шу жумладан валюта ажратилган ҳолда экспорт), қайта ишлашга топширишга мўлжалланган хом ашёнинг ҳаракати, қарзлар, меъёрдан ортиқ маҳсулотларни ҳисобдан чиқариш бўйича операциялар ва ҳ.к. етишмайди;
- товар қарзлари, инвентаризация натижалари бўйича ортиқча маҳсулотлар ҳисобига, суд қарорига кўра келишув битими бўйича (ёки

мусодара қилиш натижасида) активларнинг келиб тушиши назарда тутилмаган;

ТМЗ қийматига муайян харажатлар турларини киритиш имконини берувчи функционал назарда тутилмаган (4-сон БХМС 14–15-б.);

— калькуляцияни шакллантиришнинг ҳар хил турларида қўшимча харажатларни киритиш механизми назарда тутилмаган (4-сон БХМС 5-боб). Хусусан, ишчилар меҳнатига ҳақ тўлаш, амортизация, ижара ва коммунал хизматлар бўйича харажатлар фақат ой охирида маълум бўлади. Порталда ой мобайнида уларни реализация қилинган маҳсулотлар таннархига киритиш мураккабдир. Шунингдек, бухгалтер “ўтган сана” билан ҳужжатларни олган вазиятда ҳам амалиётда илгари жўнатилган товарлар таннархини қайта ҳисоблашга тўғри келади. E-aktiv портали ушбу вазиятларни ҳисобга олмайди;

— божхона омборлари бўйича функционал ҳам пухта ишланмаган – ДБҚ базаси билан алоқа мавжуд эмас. Бу ерда божхона омборларида ҳисобда бўлган захиралар рўйхатдан ўtkазилиши керак.

Умуман олганда, E-aktiv тизими:

- тўлиқ 100%га ишламаяпти;
- бухгалтерия ҳисоби, МҲИК тизими билан етарли даражада бирга ишламайди;
- тизимни тажриба-синовдан ўтказиш, шу жумладан тўртта хом ашё товари (цемент, шиша, тахта ва пахта) бўйича ахборот мавжуд эмас;
- бухгалтерлар, айниқса товарларнинг катта номенклатурасига эга бухгалтерлар учун қийинчиликлар туғдирмоқда;
- тизимнинг сервислари етарлича пухта ишланмаган.

3. Таклифлар

E-aktiv тизими янги илгор маҳсулот ҳисобланади. Аммо, юқорида кўрсатилганидек, тизим ҳали пухта ишланмаган ва “оғрикли” ўсиш, яъни чукур синов жараёнида бўлиб турибди. Давлат солик қўмитаси қабул қилинган солик маъмуриятчилигини ислоҳ қилиш стратегиясига мувофиқ янги дастурий маҳсулотларни жорий этишга интилмоқда. Аммо маҳсулотни пухта ишлаш учун вақтнинг етарли эмаслиги, ортиқча шошилиш салбий вазиятларга – тадбиркорлар ва бухгалтерлар ҳамжамиятининг норозилигига

олиб келмоқда. Тегишинча, ДСҚ “харорат”ни пасайтириш ниятида ён босмоқда – санкцияларни бекор қилмоқда, тизимни жорий этиш муддатларини узайтириш тўғрисида таклифлар киритмоқда ва тизимни маромига етказишга ҳаракат қилмоқда.

Юқорида баён этилганларни, шунингдек, такомилига етказилмаган E-aktiv тизимини шошилинч жорий этишнинг эҳтимолий салбий оқибатларини ҳисобга олган ҳолда, ДСҚ ҳузуридаги Жамоатчилик кенгаши қуйидаги таклифларни киритади:

1) Тизимни ишлаб чиқувчи мутахассислар, солиқ органлари ходимлари, ССП ва Жамоатчилик кенгаши эксперталаридан иборат қўшма ишчи гурӯҳни тузиш. Ишчи гурӯҳ бир ой мобайнида E-aktiv тизимининг жорий этилиши ҳолатини ўрганиб чиқиши ва уни самарали жорий этиш бўйича таклифлар бериши лозим. Ишчи гурӯҳ доимий асосда 2023 йил давомида бажарилаётган ишлар устидан назоратни амалга ошириши ва аниқланган камчиликлар бўйича тезкор тарзда таклифлар киритиши лозим.

2) ДСҚ E-aktiv тизимининг жорий этилиши ҳолатини ўрганиш натижалари бўйича Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасига E-aktiv тизимини жорий этиш муддатларини узайтириш тўғрисида таклифлар киритиши лозим.

Таклифларда қуйидагилар назарда тутилиши лозим:

- тўртта товар бўйича E-aktiv тизимини жорий этишнинг тажриба лойиҳасини ҳисобга олган ҳолда, биринчи босқичда E-aktiv тизимини 2023 йил 1 июлга қадар улгуржи савдо корхоналарида импорт қилинадиган товар гурӯҳлари бўйича жорий этиш;

- ушбу жорий этиш натижалари бўйича E-aktiv тизимига ўзгартириш ва қўшимчалар киритиши. Такомилига етказилган E-aktiv тизимини умумий муҳокамага қўйиш. 1 сентябрга қадар муҳокамани ҳисобга олган ҳолда, E-aktiv тизимини тасдиқлаш;

- ДСҚ ва ССП ҳамкорликда 2023 йил якунига қадар E-aktiv тизимидан фойдаланишга ўқитиши (шу жумладан, онлайн-форматда) амалга оширсин;

- тизимни фақатгина унинг самарали ишлаши таъминланганидан кейингина тўлиқ жорий этиш.

3) E-aktiv тизимини самарали жорий этиш мақсадида МХИК тизимини жорий этиш ва уни E-aktiv тизими билан боғлаш. МХИКдаги ҳар қандай ўзгариш автоматик тарзда E-aktiv тизимида акс эттирилиш керак.

4) Бундан ташқари, қуидагиларни ишлаб чиқиш таклиф қилинмоқда:

– E-aktiv тизимининг ҳар бир бўлимига – корхоналарнинг турли фаолият соҳалари (ишлаб чиқариш, савдо, умумий овқатланиш, қурилиш, хизматлар ва ҳ.к.) учун тўлдириш мисоллари билан қадамма-қадам йўриқномалар. Бунда E-aktiv тизими сайтининг ҳар бир қўшимча саҳифаси ва тутмасига, уларда нима ва қандай тўлдирилиши юзасидан изоҳлар бериш;

– 4-сон БҲМС ва 5-сон БҲМС талабларини ҳисобга олган ҳолда барча зарур маълумотномалар, харид қилиш қийматини шакллантириш усуллари, харажатлар меъёрлари (калькуляция), таннарх ҳисоб-китобини;

– бухгалтерия дастурлари билан интеграция қилиш дастакларини – маълумотларни юклаб олиш ва юклаш ҳамда MS Excelдан бундай юклаб олиш ва юклашни олдиндан тестдан ўтказиш, шу жумладан ишнинг дастлабки босқичларида тузатиш киритиш имконияти билан;

– бухгалтерларнинг E-aktiv тизими билан ишлашининг технологик тартибларини ишлаб чиқиш.

5) Молия вазирлиги ва Давлат солик қўмитаси томонидан кўрилаётган чоралар ва янги маҳсулотлар бўйича бизнес-ҳамжамият билан мулоқот тизимини профессионал ташкилотлар билан биргаликда доимий асосда йўлга кўйиш, ушбу тизим доирасида тадбиркорлик субъектлари билан мунтазам учрашувлар, шунингдек тадбиркорларнинг, шу жумладан солик органларининг Телеграм-каналлари орқали келиб тушадиган таклифлари ва саволларини муҳокама қилишни назарда тутиш. Шу муносабат билан Давлат солик қўмитаси ҳузуридаги Жамоатчилик кенгаши фаолиятидан янада кўпроқ фойдаланиш.

Кенгаш раиси

М. Перпер